

Птащенко Ліана Олександрівна,
д.е.н., професор,
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ З ЄС

***Анотація:** Досліджено проблеми окремих сегментів національної економіки України, які пов'язані з трансформаційними процесами та економічною конвергенцією. Акцентується увага на тому, що в індексі глобальної конкурентоспроможності Україна стрімко знижує свої позиції по показнику «розвиток фінансового ринку». Розглянуто напрями розв'язання проблем фінансового ринку України.*

***Ключові слова:** національна економіка, фінансовий ринок, економічна конвергенція, фінансові інститути, економічні відносини.*

Сформована в Україні економіка ринкового типу – результат неефективних трансформаційних моделей національного господарства та відносин власності. Не дивлячись на те, що найбільш перспективні й стратегічні підприємства та галузі перейшли в приватні руки, демонополізовані майже всі товарні ринки, це не стало чинником економічних успіхів – умови для економічної конкуренції не створені, а ринкові механізми або не діють, або гальмуються монопольними недержавними утвореннями, олігархічними групуваннями. Це, в свою чергу, не сприяє стабільному та поступальному руху національного господарства України в напрямку якісних структурних змін. Вкрай повільними темпами розвивається реальна економіка, соціальна інфраструктура національного господарства України, тривала турбулентність фінансової системи, що стримує процес економічної конвергенції з країнами Євросоюзу, тобто зменшення розриву в показниках економічного розвитку, а отже – прийняття країнами ЄС України, як рівноправного партнера, сприйняття її не як об'єкта економічних відносин, а як активного суб'єкта.

Ми поділяємо думку Т. Ковальчук, що одним із вагомих і дієвих факторів, які зумовили нинішні негаразди є психологія тимчасовості, якою керується великий бізнес, так і практично всі уряди. Історія української урядової, а, отже, і владної ротації – є цьому підтвердженням [1]. Твердо усвідомлюючи свою тимчасовість, кожен склад уряду України звертається за позиками міжнародних організацій, охоче бере в борг, усвідомлюючи, що проблеми його повернення буде намагатися розв'язати наступна команда уряду.

Ми б не були проти такої політики запозичень, якби кошти спрямовувалися на інвестиції в капітальні вкладення, розвиток промисловості, сільського

господарства, соціальної сфери. Проте, майже всі кошти валютних кредитів використовуються на поточні потреби та поповнення резервів НБУ.

Виходячи із вищезазначеного, сучасні умови господарювання висувають об'єктивну необхідність у дослідженні факторів, які негативно впливають на окремі сегменти національної економіки та стримують економічну конвергенцію України зі стандартами провідних розвинених держав, зокрема Єврозони.

Відомий той факт, що матеріальною основою циклічності є фізичне оновлення основного капіталу, хоча безпосереднім поштовхом для кризи можуть бути найрізноманітніші причини, і перш за все, грошово-кредитні потрясіння. Хоча ці потрясіння також є наслідком, а не причиною тривалих кризових явищ в економіці. Яскравим підтвердженням такої авторської позиції є економічна ситуація, що склалася в Україні, сильний вплив на стан якої чинять внутрішні ризики, пов'язані, головним чином, з військовими діями на Донбасі. Це призводить до необхідності збільшення витрат на фінансування силових відомств, відновлення пошкодженої інфраструктури, житлового сектора інше. Але є й інші фактори, які носять, скоріше, латентний характер, а тому – несуть більше загроз для українського суспільства, оскільки їх важко виявити та оцінити.

Так, величезними темпами зростає боргова залежність України, в той час як обсяги промислового виробництва скорочуються, і практично відсутній ріст ВВП. На підтвердження цього наведемо наступні статистичні дані. Загальна сума державного і гарантованого боргу України за останні три роки зросла в 3,5 рази (з 549,46 млрд. грн в 2013 році до 1 941,36 млрд. грн (\$ 71,76 млрд.) в 2017 році), в тому числі державний зовнішній борг за цей період збільшився в 4,7 разів і склав 977,64 млрд. грн (\$ 36,48 млрд.) [2].

Але саме по собі зростання державного боргу не викликає побоювання, якщо працює економіка, розвивається її реальний сектор і є приріст ВВП. Результати порівняльного аналізу державного боргу і ВВП України свідчать, на жаль, про те, що рівень боргової безпеки майже вдвічі перевищив допустиме значення індикатора «держборг / ВВП», який не мав би перевищувати 60%. Адже розмір реального ВВП України в 2016 році склав 2034,43 млрд. грн [3] (\$ 75,35 млрд.), а співвідношення «держборг/ВВП», відповідно, – 95,4 %.

І хоча статистичні дані (як правило) не відповідають реальним показникам, але і на їх підставі можна стверджувати, що при коригуванні співвідношення державного боргу України до реального ВВП перевищує рекомендовані 60% в 1,6 разів. Коментарі тут зайві. Основний кредитор України – МВФ прогнозував збільшення ВВП України в 2016 році на 2% при рівні інфляції в 12%. І хоча цей прогноз (за статистичними даними!) майже здійснився, слід задатися питанням добре це чи погано для національної економіки, і які драйвери здатні позитивно вплинути на вихід з тривалої кризи і на формування принципово нової національної парадигми економічних відносин в українському суспільстві? Аналіз

показав, що найбільш критичними для національної економіки України є такі фактори:

- зростання державного боргу та перевищення його темпів над темпами ВВП;
- перевищення частки зовнішніх позик в покритті дефіциту бюджету в 7 разів;
- зниження ВВП на 11% (в рейтингу, складеному ЦРУ, Україна по зростанню ВВП зайняла в 2015 році 222 місце з 225 країн [4];
- нестабільність фінансового сектора економіки;
- вкрай низькі темпи розвитку реального сектора економіки;
- значні обсяги тіньової економіки.

Для порівняння зазначимо, що згідно з дослідженням Фрідріха Шнейдера, в середньому розмір тіньової економіки в країнах Європи в 2015 році склав 18% від ВВП. За підсумками Всесвітнього економічного форуму 2016 – 2017 років відповідно до Глобального індексу конкурентоспроможності, Україна посіла 85-те місце із 138 країн, що оцінювалися (таблиця 1) [5]. Реальне значення змін індексу глобальної конкурентоспроможності визначено з урахуванням кількості країн, показники яких оцінювалися.

Таблиця 1

Конкурентні позиції України в світі

Індекс глобальної конкурентоспроможності (позиції України за основними складовими)	Роки							
	2014-2015 (144 країни)	2015-2016 (140 країн)			2016-2017 (138 країн)			
		індекс	індекс	підвищення ↑ / зниження ↓		індекс	підвищення ↑ / зниження ↓	
				номінальне	реальне		номінальне	реальне
Інституції	130	130	-	↓	129	↑	↓	
Інфраструктура	68	69	↓	↓	75	↓	↓	
Макроекономічне середовище	105	134	↓	↓	128	↑	↑	
Охорона здоров'я	82	82	-	↓	83	↓	↓	
Вища освіта і професійна підготовка	40	34	↑	↑	33	↑	↑	
Ефективність ринку товарів	112	106	↑	↑	108	↓	↓	
Ефективність ринку праці	80	56	↑	↑	73	↓	↓	
Розвиток фінансового ринку	107	121	↓	↓	130	↓	↓	
Технологічна готовність	85	86	↓	↓	85	↑	↓	
Відповідність бізнесу сучасним вимогам	99	91	↑	↑	98	↓	↓	
Інновації	81	54	↑	↑	52	↑	↑	

З таблиці видно, що в індексі глобальної конкурентоспроможності Україна покращила свої позиції по показниках «вища освіта і професійна підготовка» та «інновації», але стрімко знижує свої позиції по показнику «розвиток фінансового ринку».

Це пояснюється неефективною політикою НБУ, відсутністю реформ у галузі розвитку недержавного пенсійного забезпечення, нерозвиненістю українського фондового ринку тощо, але підтверджує той факт, що Україна володіє значним інтелектуальним потенціалом, який, на жаль, не цінується й не підтримується з боку держави та великого бізнесу. Крім того, реформи, які необхідні Україні на шляху конвергенції, гальмуються або носять односторонній характер. Так, на нашу думку, український уряд застосовує лише деструктивні заходи, не намагаючись стримати або згладити економічні й соціальні шоки, які супроводжують ці заходи. Наприклад, поступове виведення енергетичних тарифів до європейського рівня не обґрунтоване економічно, оскільки основні фонди компаній з постачання енергоресурсів не оновлювалися за радянських часів, а знос мереж постачання перевищує 80 %.

Ще одним кроком українського уряду до конвергенції стало припинення державного регулювання і фактично – контролю за формуванням споживчих цін на продукти харчування, медичні препарати, інші соціально важливі продукти. Зникло поняття «граничної рентабельності» «граничного рівня надбавок». Наслідок: олігархічні групування торговельних мереж гіпермаркетів, які фактично формують недержавні монопольні утворення, діють узгоджено при встановленні цін. Антимонопольний комітет при цьому виявляє бездіяльність, що також можна кваліфікувати як деструктивне латентне управління. Це призвело до безпідставного значного подорожчання найпопулярніших продуктів харчування: хліба – на 47%, макаронних виробів – на 49 %, риби – на 51 %, фруктів, овочів – на 67 %, комунальні послуги виросли втриє, медичні – майже вдвоє. За шість років життя пересічних українців подорожчало на 80 %, а реальні доходи скоротилися більше, ніж на 10 % [6].

В свою чергу зниження фінансової спроможності населення негативно впливає на стан фінансового ринку в цілому, оскільки активність на ринку фінансових послуг зменшується.

Розгляд проблем національної економіки України дозволив дійти висновків про необхідність розроблення та впровадження державної акомодативної політики, спрямованої не на загострення соціальної напруги в українському суспільстві та поглиблення економічної кризи, а на пом'якшення шоківих ефектів, зумовлених конвергенційними процесами. В цьому контексті Україні потрібно враховувати відповідний досвід країн Євросоюзу і застосовувати найбільш ефективні інструменти конвергенції та заходи протишовкового державного регулювання. Для фінансового ринку це такі заходи:

– з метою подальшого розвитку фінансового ринку України в умовах фінансової глобалізації необхідно реалізувати комплекс заходів з активізації участі фінансових інститутів у сприянні розвитку вітчизняного бізнесу, підтримці наукових досліджень, впровадженні інновацій тощо. З іншого боку, реалізація низки інституційно-правових та організаційних заходів значною мірою сприятиме підвищенню ролі фінансових інститутів у розвитку фінансового ринку України;

– для активізації взаємодії фінансових інститутів-регуляторів з іншими органами державної влади, бізнесом та населенням необхідно забезпечити на законодавчому рівні прозорість та відкритість інформації про їх діяльність;

– важливо розробити і запровадити механізм стимулювання банків до збільшення обсягів інвестицій. Основними стимулюючими чинниками є такі: переорієнтація кредитної політики в напрямі забезпечення інвестиційної активності; підвищення стабільності грошової одиниці; оздоровлення фінансового стану підприємств та банків; підвищення ефективності державного регулювання грошового обігу та його нормалізація; зниження податкового тиску; відновлення довіри до фінансово-кредитних установ; посилення захисту внутрішніх інвесторів та прав кредиторів.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Т. Сучасний стан, фінансові чинники та перспективи розвитку вітчизняної економіки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/164.htm

2. Статистичні матеріали щодо державного та гарантованого державою боргу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/>

3. Валовий внутрішній продукт України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

4. Рейтинг стран по темпам роста ВВП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nonews.co/directory/lists/countries/gdp-temp>

5. The Global Competitiveness Report 2016–2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://edclub.com.ua/sites/default/files/users/user431/rating_4_3.jpg

6. Соціально-економічний стан в Україні. По матеріалах «Сьогодні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua>

Liana Ptashchenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University